

ДУХОВНО И КУЛТУРНО НАСЛЕЂЕ МАНАСТИРА СТУДЕНИЦЕ
ДРЕВНОСТ, ПОСТОЈАНОСТ, САВРЕМЕНОСТ

ДУХОВНО И КУЛТУРНО НАСЛЕЂЕ МАНАСТИРА СТУДЕНИЦЕ ДРЕВНОСТ, ПОСТОЈАНОСТ, САВРЕМЕНОСТ

ГАЛЕРИЈА ЛИКОВНЕ И МУЗИЧКЕ УМЕТНОСТИ САНУ
(13. ДЕЦЕМБАР 2019 – 31. МАРТ 2020)

АУТОР ИЗЛОЖБЕ И УРЕДНИК ПУБЛИКАЦИЈЕ
МИОДРАГ МАРКОВИЋ
ДОПИСНИ ЧЛАН САНУ

СРПСКА АКАДЕМИЈА
НАУКА И УМЕТНОСТИ

МАНАСТИР
СТУДЕНИЦА

БЕОГРАД 2019

Галерија Српске академије наука и уметности

ПУБЛИКАЦИЈУ ИЗДАЈЕ

Српска академија наука и уметности

ГЛАВНИ УРЕДНИК

Душан Ойашевић

ОДГОВОРНИ УРЕДНИК

Миодраг Марковић

ЛЕКТОР

Сњежана Лојовић

РЕЦЕНЗЕНТИ

Гојко Суботић

Александар Лома

Драган Војводић

ГРАФИЧКИ ДИЗАЈН И ТЕХНИЧКО УРЕЂЕЊЕ

Иван Јовановић

ПОРЕКЛО ИЛУСТРАЦИЈА

Народни музеј у Београду

Музеј Српске православне цркве, Београд

Музеј примењене уметности, Београд

Народна библиотека Србије, Београд

Архив САНУ, Београд

Библиотека Српске патријаршије, Београд

Галерија Мајнице српске, Нови Сад

Руска национална библиотека, Санкт Петербург

Задужбина Светиога манастира Хиландара

Етнографски музеј у Београду

Иван Јовановић

Душан Вујичић, Плайонеум, Нови Сад

Марко Тодоровић

Миодраг Марковић

Владимир Појовић

Павле Марјановић

ШТАМПА

Донат граф, Београд

ТИРАЖ

1000

ISBN 978-86-7025-850-1

ИЗЛОЖБУ ПРИРЕЂУЈУ

Српска академија наука и уметности

Манасијир Сјуденица

АУТОР ИЗЛОЖБЕ И УРЕДНИК ПУБЛИКАЦИЈЕ

Миодраг Марковић

ДИЗАЈН ИЗЛОЖБЕ / ИНТЕРАКТИВНИ ДИЗАЈН

Марко Тодоровић

СТРУЧНА САРАДЊА И ОРГАНИЗАЦИЈА ИЗЛОЖБЕ

Рада Маљковић

Јелена Межински Миловановић

КООРДИНАТОР

Марко Савић

КОНЗЕРВАЦИЈА И РЕСТАУРАЦИЈА

Народни музеј у Београду

Музеј примењене уметности, Београд

Етнографски музеј у Београду

Конзерваторско-реставраторски одељење ARACHNE

Републички завод за заштитну споменика

културе – Београд

Археолошко одељење Народне библиотеке Србије

Народни музеј Краљево

ГРАФИЧКИ ДИЗАЈН / ИЛУСТРАЦИЈЕ

Стефан Кнежевић

3D АНИМАЦИЈЕ

Душан Кнежевић

ТЕХНИЧКИ САРАДНИЦИ

Петар Јелисавац

Радован Војновић

Димитрије Попадић

ТЕХНИЧКА РЕАЛИЗАЦИЈА ПОСТАВКЕ ИЗЛОЖБЕ

Горан Вићоровић

Милан Јазић

Симојан Предовић

Саша Рендић

Владимир Чворовић

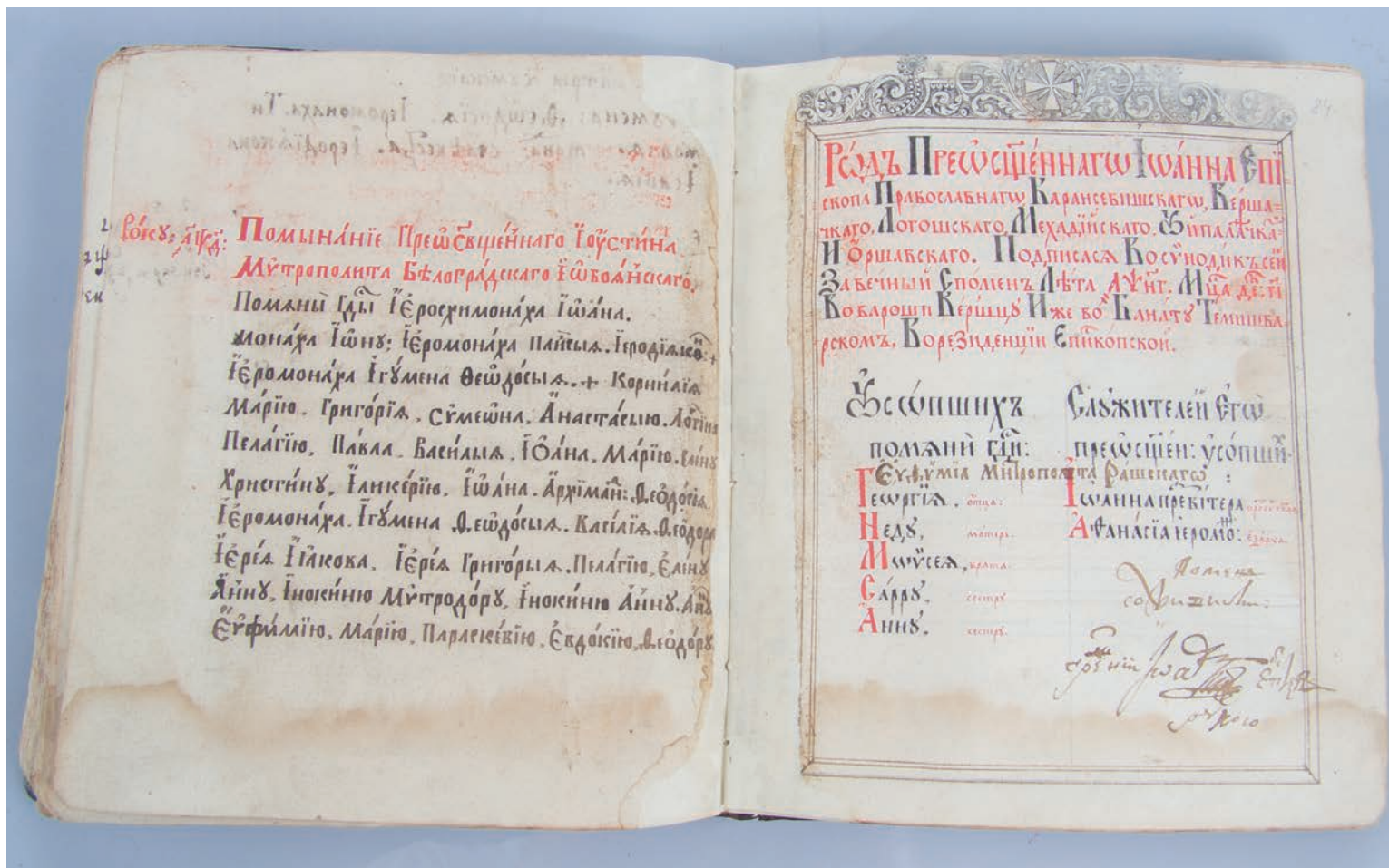
ПРОДУКЦИЈА

LiveViewStudio

САДРЖАЈ

УВОДНЕ РЕЧИ	11
Војислав Ј. Ђурић: Манастир Студеница – скинија српског народа	19
Допринос првих ктитора (1186–1236)	25
Векови благостања (1236–1455)	83
Први векови турске окупације (1455–1683)	153
У повременим сеобама и борби за слободу (1683–1833)	245
Поново под окриљем српске државе (1833–1918)	373
Савремено доба (1918–2019)	427
Скраћенице	481
Списак експоната	495
Аутори каталошких јединица	500
Дигитална Студеница	501

102

них монаха и монахиња, писара књига и др. Тако је, на пример, прилог Студеници у свештеним одеждама дат за вечни помен старца Тројице-сергијевског манастира Теодора Самарина 1704. године. И Срби су давали прилоге за помен сусрећући студеничке монахе у местима кроз која су пролазили током „писаније“. У Синодику су тако забележена имена пуковника Владислава Србина са породицом (л. 28а), вршачког обор-кнеза Радивоја (л. 84б) и господара Николе Филиповића из Пеште (л. 86а).

Рукопис красе барокни орнаменти флоралних мотива, руског типа, попут заставице на л. 11а. На насловној страници црвеним мастилом је изведен сликани украс у виду руке која држи квадратно поље унутар кога је кружни флорални мотив са текстом у средишту: сѣи синодикъ м(а)н(ас)т(н)ра студенице. храмъ спенна пр(е)с(ва)тые вл(а)д(н)ч(н)цы н(а)шеѣ б(о)городн(и)цы ї прсно д(ѣ)вы м(а)рїи. лавры с(ва)т(а)го сѣм(е)она сербскаго мротоца ї велнокг чюд(о)тво(р)ца. идѣже с(ва)тые ї мр(о)точныѣ мощї его почиваю лѣта 7163 (7163 = 1654–1655). Рукопис је повезан у дашчице пресвучене кожом, а повез је највероватније рад Мојсија Ивановића.

ЛИТЕРАТУРА: Блајо, 1988, 205 кат. бр. 26 (Н. Синдик); Шакота, 1988, 65–66, 237; Анђелковић, 2017, 239–244; Анђелковић, 2019, 63–65.

Миљана МАТИЋ

103. ОКТОИХ ПРВОГЛАСНИК ШТАМПАРА МАКАРИЈА

Цетиње, 1494.

28,5 × 21 cm

Ризница манастира Милешеве (некада у Српској православној општини у Пријепољу, бр. 12)

Цетињски октоих првогласник православна је богослужбена књига која има посебну вредност у историји европског, словенског и српског штампарства као прва ћирилична штампана књига Јужних Словена и прва српска инкунабула. Настала је у „по-

ПОНЕЖЕВЪ ТРОИЦИ ПОКЛАННЕМЪ И
 БГЪ БЛГОИЗВОЛИ ИСПЛКНИТИ СВО
 Ю ЦРКВЬ, РАЗЛЧНЫМЪ КНИГАМЪ
 ВЪНДЪВЪ АЗЪ ВЪ ХАБГА БЛГО ВЪ РИ
 БИ И БМЪ ХРАНИМЪ ГНЪ ГЮРГЪЦЬ
 ЦРКВЪ ПРАЗДНЫ СЪХ
 КНИГЪ, ГРЪХЪ РАДНЪ НАШНХЪ РАЗНЪ
 ШЕНЕМЪ И РАЗДРАНИЕМЪ АГАРИНСКЪХЪ ЧЕДЪ. **В**ЗРЪ
 ВЪНОВАХЪ ПОСПЪШЕНЕМЪ СЪГО ДЪА, И ЛЮБОВИЮ КЪ Ж
 ТВНЫМЪ ЦРКВАМЪ. И НА ПИСАХЪ СЮ ДЪШЕ СПЪСВЮ КНИГЪ Ш
 МЪ ГЛСНЫКЪ. ВЪ ИСПЛКНИТИ СЛОВО СЛОВО ТРИ СЛЧУ НА Г
 ОВЪ ДНСТВЪ ПОКЛАННЕМЪ АГО ВЪ ЖЕСТВА. МЛЮЖЕЮ ИЕ
 И СЪВЗРАСТНЫЕ И СТАРІЕ, ЧЪ ТОУ ЦЕНЪ ИЛИ ВЪ СПЪВАЮЩЕИ
 ИЛИ ПИШУЩЕИ ЛЮБЕВЪХЪ ВЪ РАДНЪ СПРАВЛАНТИ. НА СЖЕ ОУ СЪ
 РДНЕ ПОТЪЩАВШНХЪ СЕ НА СІЕ ДЪЛО БЛСВАТИ. ДА ШЪ БО И
 СЛАВЪЩЕ ШЦА И ЗНЪГО ЖЕ ВЪ СЪ СПАИМЪ ЖЕ ВЪ СЪ. СЪГО ДЪА
 ШЪ ИЕ МЖЕ ВЪ СЪ. ЗДЪ ОУ ЛУЧНМЪ МЛСТЪ ТАМО ЖЕ СЕ И СВЪ
 ТОМЪ ШЪ АРИМСЕ, АМИН. **П**ОВЕЛЪНІЕМЪ ГНАМИ ГЮРГИ
 ЦРНОЕВНИКЪ АЗЪ ХЪ РАКЪ СЦІЕНО И ПОКЪ МАКЪ РІЕ, РОУКО
 ДЕЛСАХЪ СІЕ. ПРИ ВСЕШЦІЕНОМЪ МИТРОПОЛАНТЕ ЗЕТЕ
 КОМЪ РЪ ВЪ ВУЛЕ. ВЛАТЪТО. **З**А КРЪГЪ СЛНЦЪ, А ЛУНЕ, А

следња“ времена незадрживог надирања Османлија са истока, а под патронатом зетског војводе Ђурђа Црнојевића, који у предговору књиге говори о разлозима њеног настанка: „Видјев, ја, у Христу Богу правовјерни, Богом чувани господин Ђурађ Црнојевић да цркве немају светих књига, због гријехова наших, пљачком и уништавањем агаренских чеда, настојаж предано, Светим духом надахнут и љубављу према божанственим књигама, и написах ову душеспасоносну књигу осмогласник...“ (л. 2δ). У штампању Октоиха првогласника и у раду штампарије у целини учествовало је осам људи, што се наводи у поговору ове књиге: „...и саставих форме на којима за једну годину осам људи заврши октоих од четири гласа...“. Књига је настала при зетском митрополиту кир Вавили под надзором штампара Макарија који је занат научио у Венецији. Рад на њој трајао је годину дана, а њено штампање завршено је на Цетињу 4. јануара 1494. године.

Октоих је свакако једна од најзначајнијих богослужбених књига у православној цркви. Састављање недељних служби октоиха приписује се светом Јовану Дамаскину (675–754), а у његов састав улазе и творевине других црквених писаца, попут Анатолија, византијских царева Лава Мудрог, Константиана Порфирофенита и других. Реч је о књизи чије се духовне песме свакодневно поју у цркви, о литератури која обухвата и излаже православну теологију.

По свом садржају цетињски октоих првогласник сасвим је сродан већини најстаријих јужнословенских рукописа Осмогласника. У питању је Велики октоих (грч. *οκτώ ἦχος*, осам гласова), осмогласник-параклитик, који садржи службе за сваки дан у недељи. Песме једног гласа поју се током једне седмице, а низ од осам седмица односно осам гласова назива се „стлп“. Будући да је цетињски октоих октоих првогласник он садржи службе прва четири гласа. Отуда му и потиче назив. Цетињски октоих првогласник почиње васкрсним службама првог гласа, и то малом вечерњом, а затим следи велико вечерње, јутрење и „Блажена“ на литургији. Песме се нижу по литургијском редоследу. Текст је црквенословенски српске редакције. Поговор је штампан наизменичном употребом црвене и црне боје. Црвена боја је доста употребљавана – њоме су штампана иницијална слова, заставе, слова која заузимају висину нешто више од два реда и називи песама и других текстуралних целина. Цетињски октоих првогласник садржи сразмерно скроман графички украс.

Сам почетак књиге краси једна заставица изведена црном бојом и претежно састављена од флоралних орнамената, под којом је украшени иницијал „П“ (л. 1а), док врх странице с поговором Ђурђа Црнојевића краси заставица с грбом Црнојевића – у центру поља с флоралним орнаментима налази се двоглави орао којег носе два допојасна анђела (л. 2δ).

До данас је познато 105 очуваних примерака цетињског Октоиха првогласника. Један од њих, припадао је библиотеци манастира Студенице, о чему сведочи запис на л. 2а тог примерка: „Ова је књига октоих манастира Студенице и ко се усуди да је отме од овог светог места да му Богородица буде противница на Другом доласку и Свети Симеон у овом веку и будућем, амин“. Студенички примерак октоиха првогласника је непотпун, а његов повез је кожни и орнаментисан. Од задње корице очувана је једна половина уздужно.

ЛИТЕРАТУРА: Каратаевъ, 1883, бр. 7; Јагић, 1894; Медаковић, 1958, 189–190; Мано Зиси, 1979, 191–195; Петровић М., 1982, 85–86; *Окѡих ѡрвоѡласник*, 1987; Немировский, 1994, 23–31; *Блаѡо*, 1988, 189–190 (Н. Синдик); *Окѡих ѡрвоѡласник*, 1996; ЛССВ, 1999, 469 (Т. Суботин Голубовић).

АНЂЕЛА ГАВРИЛОВИЋ

104. ТРЕБНИК КИЈЕВСКОГ МИТРОПОЛИТА ПЕТРА МОГИЛЕ

Кијев, штампарија Кијево-печерске лавре, 1646.
папир 29,5 × 19 cm
Библиотека манастира Студенице, бр. 85

Требник или Велики Требник кијевског митрополита Петра Могиле (1633–1647) одштампан у Кијево-печерској Лаври у Кијеву, представљао је врхунац делатности тог ученог теолога и реформатора православног богослужења у XVII веку. Петар Могила је својим требником, у коме су сабрани текстови свештенодејстава и молитвословља посебног богослужења, кодификовао релативно разнородне претходне праксе у руско-украјинској средини, али је у православној пракси увео и многе новине стране традиционалном богослужењу православног Истока, а карактеристичне за развијено барокно богослужење Кијевске митрополије. Књига је постала